

JERZY WALACHOWICZ (Poznań)

Margrabia brandenburski w okresie askańskim

Zagadnienia ustrojowe związane z monarchą w czasach piastowskich wymagają jeszcze wielu studiów. Brak ciągle pełniejszych ujęć, które korzystając z metody porównawczej uwzględniałyby fakt, iż nad ziemiami polskimi w średniowieczu panowali nie tylko Piastowie, ale także — przejściowo lub na stałe — Gryfici, książęta gdańscy, krzyżacy, Askańczycy, Rurykowicze czy Przemyślidzi. Zestawienie faktów z tych różnych okresów pozwoliłoby dopiero na pełną ocenę systemu monarchicznego, pod którego władzą żyło społeczeństwo. Poniższy szkic dotyczy askańskich margrabiów brandenburskich w okresie trwania dynastii (1157-1320 r.) i w każdorazowych, ciągle zmieniających się granicach ich władztwa. Panowali oni nad rozległym krajem niemieckim, ukształtowanym na wyłącznie słowiańskich terenach, wśród których znajdował się pas Nowej Marchii. Mieli także zwierzchnictwo lenne nad Pomorzem Zachodnim od 1231 r. — z krzyżakami zaś kupczyli Pomorzem Gdańskim. Uprawnia to do stwierdzenia, iż margrabiowie brandenburscy należeli również do kategorii władców feudalnych, rządzących niektórymi ziemiami polskimi. Sądzić należy, iż to co na ich temat napisać można w kontekście historii brandenburskiej, należy również do strefy zainteresowań historyków polskich, badających ustroje państwowe, funkcjonujące w przeszłości na naszych ziemiach. Może to stać się materiałem godnym zestawienia z tym, co wiemy o pozycji ustrojowej polskich *domini naturales*.

1. Problem suwerenności. Istnienie Rzeszy Niemieckiej sprawującej władztwo ponad wieloma terytoriami, z królem-cesarzem na czele oraz organami centralnymi państwa zmusza do podjęcia zagadnienia suwerenności. Chodzi o odpowiedź na pytanie, czy jesteśmy uprawnieni do traktowania Marchii Brandenburskiej jako niezawisłego organizmu państwowego, czy też była ona tylko jednym z wielu krajów niemieckich?

Literatura przedmiotu słusznie podkreśla ustrojową rolę marchii i margrabiów z reguły najpierw w ramach państwa frankijskiego, potem zaś także niemieckiego, eksponując ich graniczne położenie (brak ścisłego określenia granicy zewnętrznej), funkcje obrony całości i bezpieczeństwa państwa oraz rozległość obszaru o charakterze strategiczno-militarnym. Margrabia w tym kontekście ujawnia się jako urzędnik wojskowo-sądowo-zarządzający o tak dużej samodzielności¹, iż może być porównywany z księciem szczepowym². Taki zapewne charakter mieli występujący na terenach północno-niemieckich należących do Rzeszy (Nordmark): legaci Bernhard i Thietmar, hrabia Zygfryd, *princeps militiae* Hermann Billung, margrabia Teodoryk, hrabia i margrabia Lothar Waldeck, hrabiowie i margrabiowie v. Stade czy wreszcie Albrecht I Niedźwiedź jako margrabia brandenburski (od 1157 r.)³.

Położenie na pograniczu narażało marchię na kontakt z sąsiadem traktowanym bardzo często w sposób wrogi. Prowadziło to margrabiów do zajmowania się polityką zagraniczną i do udziału w licznych toczonych tu wojnach, co przy dobrym układzie rozszerzało granice władztwa. Sylwetka Brandenburgii na mapie cechuje się przeto dużą zmiennością. Zdobywano nowe tereny. Tracono przejściowo lub na stałe dotąd posiadane. Ziemie nabywane pokojowo (np. Brenna po śmierci ks. Przybysława Henryka w 1157 r.)⁴ lub zbrojnie (np. liczne obszary Nowej Marchii)⁵ włączano do Marchii, były więc one nabywane ostatecznie na rzecz cesarstwa, którego stanowiła istotną część. Rozwój terytorialny marchii odbywał się z inicjatywy margrabiiego, który w ślad swoich sukcesów politycznych rozszerzał granice imperium⁶. Powstaje tu często poruszane w literaturze zagadnienie askańskich ziem alodialnych i lennych w ramach marchii. Alodia (ziemie zdobyczne, nabyte w różny sposób od suwerennych, pozaniemieckich książąt — np. część Ziemi Lubuskiej z 1249 r. po Bolesławie Rogatce) były dobrami rodowymi, lennie niezależnymi, dającymi margrabiemu możliwość zajęcia lepszego stanowiska wobec cesarza. Tak określone patriomonium dynastii znajdowałyby się całkowicie w jej dyspozycji z możliwością podziału

¹F. J. Kühns, *Geschichte der Gerichtsverfassung und der Prozesses in der Mark Brandenburg vom X. bis zum Ablauf des XV. Jahrhunderts*, Bd. I, Berlin 1865, s. 80-83; J. Schultze, *Nordmark und Altmark*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands, Bd. VI, 1964, s. 80-87; J. Schultze, *Die Mark Brandenburg*, Bd. I, Berlin 1961, s. 15, 21, 75-76; H. Planitz, *Deutsche Rechtsgeschichte*, Graz-Koln 1971, s. 102.

²R. Schröder, Eb. Künssberg, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*, Berlin und Leipzig 1932, s. 159.

³J. Schultze, *Die Mark*, s. 6-12, 16-17, 63, 68-76; J. Schultze, *Nordmark*, s. 77, 81, 100, 101, 106.

⁴W. Sommerfeld, *Beiträge zur Verfassungs- und Ständegeschichte der Mark Braadenburg im Mittelalter*, I. Teil, Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Leipzig 1904, s. 18; J. Schultze, *Die Mark*, s. 16, 72-74.

⁵J. Walachowicz, *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV w.* Wydział Historii i Nauk Społecznych PTPN, Prace Komisji Historycznej, t. XXXI, Warszawa-Poznań 1980, s. 18-56.

⁶J. Schultze, *Die Mark*, s. 66, 71-72, 76, 97.

w razie potrzeby włącznie⁷. Znamienne, że ostatnia ewentualność weszła w rachubę dopiero w sto lat po powstaniu Marchii Brandenburskiej w 1258 r.⁸. Stwierdzić w każdym razie trzeba, że Askańczycy najróżniejsze nowe nabytki terytorialne systematycznie włączali do Marchii Brandenburskiej, będącej lennem cesarskim i elektoratem Rzeszy, co jest oczywiście zgodne z obowiązkami margrabiiego, reprezentującego króla na kresach królestwa. Wydaje się, że musiało to mieć znaczenie dla utrwalenia integracji szybko pęczniejącego na wschodzie nowego kraju Rzeszy. Określanie np. Nowej Marchii, złożonej z dawnych terytoriów zachodniopomorskich i wielkopolskich, mianem alodium, w opozycji do Starej Marchii, którą trzeba by wtedy nazywać lennem, nie prowadzi do żadnych konstruktywnych wniosków w zakresie suwerenności i ustroju Brandenburgii. Obie prowincje były po prostu jej częściami składowymi. Poszerzenie granic, rozbudowę władztwa niemieckiego na wschodzie witał cesarz z zadowoleniem jako pomnażanie imperium, które wiązało całość Brandenburgii ze sobą zależnościami wynikającymi z węzła lennego. Inna rzecz, że wasal był bardzo potężny, a w oczach monarchów europejskich uznawany był za godnego *ex aequo* wchodzenia w związki małżeńskie (Polska, Dania, Węgry)⁹.

Znaczna samodzielność margrabiów opierała się także na wysokich godnościach centralno-nadwornych, które dzierżyli. Urząd arcykomornika Rzeszy, poczynawszy od Albrechta I Niedźwiedzia połączono na stałe z Brandenburgią¹⁰. Dało to margrabiemu możliwość istotnego wpływu na sprawy Rzeszy przez częstą obecność w tzw. radzie Rzeszy przy boku cesarza oraz udział w elekcji króla. W warunkach podziałów dynastycznych i rządów kondominialnych prawa elektorskie wykonywał najstarszy, męski i świecki dynasta askański. Stworzyło to margrabiom brandenburskim możliwość przynależności do grona najwybitniejszych książąt niemieckich¹¹.

Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o przemilczanej w literaturze istotnej przyczynie znacznej samodzielności Brandenburgii, wynikającej z sukcesji posłowańskiej. Ponad wszelką wątpliwość margrabia, jego aparat urzędniczy, jego system skarbowy czy wojskowy były twórczo rozwijaną kontynuacją urzędów słowiańskich, upodabniających się dość szybko do niemieckich. Tłumaczy to np. eksploatację przez margrabiiego całego systemu regaliów, mimo braku w tym zakresie odpowiednich przywilejów królewskich. Margrabia

⁷ B. Schulze, *Brandenburgische Landesteilungen 1258-1317*, Berlin 1928, *passim*; J. Schultze, *Die Mark*, s. 228, 241.

⁸ B. Schulze, *Brandenburgische*, s. 16-19; J. Walachowicz, *Podziały dynastyczne na Pomorzu Zachodnim w drugiej połowie XIII w.*, Przegląd Zachodniopomorski, t. IV (XXXIII), Rok 1989, z. 1/2, s. 145-149.

⁹ W. Sommerfeld, *Beiträge*, s. 85, 87; H. Spangenberg, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg*, Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Leipzig 1908, s. 10; F. Holtze, *Geschichte der Mark Brandenburg*, Tübinger Studien für Schwäbische und Deutsche Rechtsgeschichte, Bd. III, H. 1, Tübingen 1912, s. 7; Wł. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tablica 58; J. Schultze, *Die Mark*, s. 215.

¹⁰ W. Sommerfeld, *Beiträge*, s. 84; J. Schultze, *Die Mark*, s. 22, 24, 25, 77, 165.

¹¹ F. Holtze, *Geschichte*, s. 9; R. Schröder, Eb. Künssberg, *Lehrbuch*..., s. 236.

kontynuował, jako pan terytorialny, zależny od króla, uprawnienia byłego niezawisłego księcia słowiańskiego. Nie dało to mimo wszystko margrabiom pełnej suwerenności, choć spowodowało pewne specyficzne cechy ustroju brandenburskiego¹².

Upowszechnianie się systemu lennego, który przemienił frankijskie, urzędnicze urządzenia ustrojowe w niemieckie lenne i spetryfikował strukturę Rzeszy przez wydane wzmocnienie książąt, jako panów terytorialnych, w warunkach przymusu lennego, wiążącego cesarza, dawało różnie utytułowanym władcom terytorialnym — w tym margrabiemu brandenburskiemu — maksymalną niezależność¹³. Ograniczenie ich suwerenności stanowiło prawo lenne, dające cesarzowi pozycję seniora, im zaś wasali. Władca w każdym razie dysponował jednak szeregiem praw — zwłaszcza z zakresu regaliów — które pozwalały mu ingerować w sprawy poszczególnych terytoriów. Dowodzą tego *Statutum in favorem principum* z 1232 r. i Złota bulla z 1356 r.¹⁴, które nie miałyby racji bytu, gdyby cesarz uprzednio postradał całe swoje znaczenie wśród książąt, gdyby był im w gruncie rzeczy równy.

Od strony faktycznie wykonywanych uprawnień władczych, szczególnej aktywności w zakresie międzynarodowym i podstaw materialnych margrabia brandenburski przedstawiał się, jako quasi — suwerenny monarcha, ale od strony ustroju wewnątrzniemieckiego skrępowany był węzłami lennymi, które wiązały go w podległy sposób z cesarzem, którego zrazu był bardziej urzędnikiem, później zaś głównie wasalem. Nie pozwala to na uznanie Brandenburgii za państwo suwerenne, równe Polsce, czy jakimkolwiek innemu niezależnemu państwu feudalnemu ówczesnej Europy. Pozostawała ona zawsze częścią Rzeszy Niemieckiej, na czele której stał cesarz, sejm i inne organa centralne.

2. Tytulatura margrabiów. Pomijając akcydentalnie występujące tytuły przedaksańskich osobistości północno-wschodniego regionu niemieckiego, na które zwróciliśmy uwagę już wyżej, zauważmy, iż w okresie rządów potomków Albrechta I Niedźwiedzia (do 1319 r.) nastąpiło na odcinku tytulatury konsekwentne uporządkowanie. Jeszcze Albrecht I Niedźwiedź różnie się tytułował. Jakkolwiek najczęściej występował on w źródłach jako po prostu *marchio*¹⁵, bez jakiegoś bliższego sprecyzowania, to jednak odnajdujemy określenia saskie, czy potem brandenburskie (od 1157 r.). Jako margrabia de Brandenburg występował już od 1136 r. — co jednak wtedy nie mogło mieć praktycznego znaczenia¹⁶.

¹² F. Holtze, *Geschichte*, s. 6; G. Winter, *Die Ministerialität in Brandenburg. Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg*, Berlin 1922, s. 15; J. Schultze, *Die Mark*, s. 5, 64, 73, 77, 101, 245.

¹³ R. Schröder, E. Künsberg, *Lehrbuch*, s. 336.

¹⁴ B. Lesiński, J. Walachowicz, *Powszechna historia państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych*, Poznań 1957, s. 65-71.

¹⁵ Krabbo 11, 63, 98, 395.

¹⁶ *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischen Hause*, Lieferungen I-XII, hrg.

Wersja *marchio Brandenburgensium* znana jest od 1160 r.¹⁷. Częściej określał się jako *dux* lub *marchio Saxoniae*. Sporadycznie widzimy go w źródłach jako: *marchio de Hildagesburg* (1134 r.), *de Staden* (1148 r.) *aquilonaris* (1156 r.), *orientalis Slaviae* (1164 r.)¹⁸. Małżonkę zaś Ottona I, margrabinę Judytę Piastównę określaną mianem *marchionissa* (1170 r.)¹⁹.

Tytuł margrabięgo nosili odtąd do 1220 r. tylko rządzący Askańczycy, a więc Otton I (1184 r.), Otton II (do 1205 r.), Albrecht II (do 1220 r.)²⁰. Pod koniec rządów Albrechta I Niedźwiedzia widzimy go z tytułem *clarus et nobilis princeps*²¹, syna zaś Ottona I z określeniem *tunc tenens tus marchiae*²². Młodszy świeccy członkowie dynastii zadawali się do czasów Jana I i Ottona III (1220 r.) tytułami hrabiowskimi (*comes*)²³. Duchowni askańscy nosili tytuły zgodne z zajmowanymi miejscami w hierarchii kościelnej²⁴.

Tytulatura brandenburska nie ulegała już dalszej ewolucji w zakresie brzmienia. Od śmierci Albrechta II (1220 r.) uprawnionymi do jej używania okazali się wszakże wszyscy Askańscy świeccy²⁵. Zmiany tej nie można łączyć z rozrodzeniem się dynastii, gdyż wielu potomków męskich (7) miał również Albrecht I Niedźwiedź, co jednak nie wpłynęło na sukcesję tytułu margrabiowskiego²⁶. Jan I i Otton III — synowie Albrechta II — rozpoczęli praktykę współposiadania tytułu *marchio*²⁷. Wprawdzie list lenny Fryderyka II z 1231 r. adresowany był wyłącznie do Jana I²⁸, Zwierciadło saskie zaś i Saska Kronika

von H. Krabbo und G. Winter, Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Berlin 1910-1955 (dalej cyt. Krabbo i numer regestu) 44, 48, 89, 103, 116, 117, 119, 122, 149, 162, 168, 181, 185, 197, 198, 204, 219, 275, 306, 326, 333, 334; J. Schultze, Die Mark, s. 69.

¹⁷ Krabbo 307; J. Schultze, Die Mark, s. 8-12, 25.

¹⁸ Krabbo: *dux, marchio Saxoniae* — 68, 71, 82, 83, 85, 86, 87, 95, 96, 100, 110, 111, 145, 166, 199, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 241, 252, 315, 319, 323, 324 (*comes*), 325, 327, 329, 330, 327 (*comes*), 349, 371, 372, 374, 375; *marchio de Hiltagesburg* — 33; *marchio de Staden* — 108, 256, 257, 258, 320, 321; *marchio aquilonaris* — 253; *marchio orientalis Slaviae* — 339.

¹⁹ Krabbo 397, 584.

²⁰ Krabbo 381, 407, 410, 411, 430, 439, 480, 499, 524, 543, 556, 563, 569, 573, 575 oraz J. Schultze, Die Mark, s. 53-54, 96-97.

²¹ Krabbo 395.

²² Krabbo 382.

²³ Krabbo 240, 281, 318, 356, 367, 428, 439, 454, 458, 465, 470, 475, 478 oraz J. Schultze, Die Mark, s. 103.

²⁴ W. Dworzaczek, Genealogia, tablica 58.

²⁵ Krabbo 584, 587, 607, 635, 680, 1043, 1045, 1090, 1107.

²⁶ W. Dworzaczek, Genealogia, tablica 58 w rodzinie Albrechta I Niedźwiedzia i w potomstwie Albrechta II — Jana I i Ottona III. Także J. Walachowicz, Geneza, s. 37; J. Walachowicz, Starostwo w zarządzie terytorialnym Marchiae Transoderanae do początków XV w. Czasopismo Prawno-Historyczne, t. XXXV, z. 2, 1982, s. 19.

²⁷ Krabbo, 586, 587, 589, 592, 594, 597 i in.

²⁸ Krabbo, 605.

Świata znają tylko jednego margrabiego²⁹, to jednak od 1225 r. obaj bracia wydawali wspólne dokumenty i obaj byli uznawanymi margrabiami³⁰. Pozostanie tak do wymarcia dynastii w 1319/1320 r.³¹.

W późniejszym okresie (druga połowa XIII w.) w związku ze zdobyciami terytorialnymi Askańczyków pojawia się także tytuł margrabiego Landsbergu, Miśni i Łużyc³².

Porównanie tytułów panów marchii z używanymi przez książąt słowiańskich nasuwa znamienne skojarzenia. Tytułatura władców feudalnych miała wskazywać, kto czym był panem, czy to przez określenie podległej mu ludności (*dux Slavorum*, *princeps Ruianorum*, *dux Pomeranorum*, *dux Cassubiorum*, *dux lub rex Polonorum*³³, czy kraju, który nazywano odetnicznie (*Slavia*, *Pomerania*, *Rugia*, *Cassubia*, *Polonia*)³⁴. Askańczycy, jako przybysze na obszarach słowiańskich, nie mogli sobie na to pozwolić. Tereny objęte przez nich w dużej części siłą, albo nie posiadały już swoich *domini naturales* (Przybysław Henryk, Jaksa na Kopanicy), albo ich dynastia nie zdołała uratować swych pogranicznych terytoriów przed ekspansją niemiecką (Gryfici, Piastowie)³⁵. Od początku więc marchii nazywano ją od najważniejszego grodu i miasta, jakim był Brandenburg, władca zaś zwał się margrabią — a więc jak gdyby urzędnikiem brandenburskim. Podobnie miała się sprawa z Landsbergiem³⁶. Pozbawiało to wprowadzić rządzących dawniejszej metryki i wystawiało im, i z nimi napływającej ludności identyczną legitymację imigracyjną, ale zdecydowanie rwało więź z przedniemiecką przeszłością ich obecnie ziem. Praktyka określania władztw słowiańskich od ich centrów pojawi się w tych księstwach dopiero od rozdrobnie-

²⁹ W. Sommerfeld, *Beiträge*, s. 123.

³⁰ Por. przyp. 29 oraz K r a b b o 586, 587, 588, 589, 592, 594, 600 itp.

³¹ Por. przyp. 27 i 30 oraz K r a b b o 603, 680, 1045, 1107 i in.

³² J. Schultze, *Die Mark*, s. 185-193, 199, 200; W. R u h e, *Die magdeburgisch-brandenburgische Lehnbeziehungen im Mittelalter* Halle/s., 1914, *Forschungen zur thüringisch-sächsischen Geschichte*, Bd. 6, s. 30-42.

³³ *Dux Slavorum*: Pommersches Urkundenbuch (P.U.) I 213 (1223 r.), 219 (1224 r.), 243 (1228 r.), 251 (1228 r.); *princeps Ruianorum*: P.U. III 1450 (1288 r.), 1459 (1288 r.), 1574 (1291 r.); *Dux Pomeranorum*: P.U. I 472 (1248 r.); *dux Cassubiorum*: P.U. I 63 (1173 r.), 213 (1223 r.); *dux lub rex Polonorum*: P.U. 73 (1173 r.); III 1733 (1295 r.).

³⁴ *Slavia*: P.U. I 210 (1222 r.), 255 (1229 r.); *Pomerania*: P.U. I 181 (1218 r.), 196 (1219 r.); II 987 (1274 r.); *Rugia*: P.U. I 136 (1199 r.); III 1509 (1289 r.); *Cassubia*: P.U. I 359 (1238 r.); II 693 (1260 r.), 1282 (1283 r.), 1439 (1287 r.), 1662 (1293 r.), 1664 (1293 r.), 1729 (1295 r.), 1777 (1296 r.), 1783 (1296 r.), 1871 (1298 r.), 1912 (1299 r.); *Polonia*: P.U. II 660 (1258 r.), 666 (1259 r.).

³⁵ Objęcie ziem przez Brandenburgię w drodze ekspansji z powodu wymarcia *domini naturales*: Przybysław Henryk, Jaksa na Kopanicy — J. Schultze, *Die Mark*, s. 72-82; lub niemożności oparcia się ekspansji przez *domini naturales*: Gryfici, Piastowie — J. Walachowicz, *Geneza*, s. 22-32.

³⁶ J. Schultze, *Die Mark*, s. 74; E. B o h m, *Albrecht der Bär, Wibald von Stablo und die Anfänge der Mark Brandenburg*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel und Ostdeutschlands”, Bd. 33, 1984, s. 90.

nia feudalnego (duces: *diminensis* od Dymina, *stetinensis* od Szczecina itp.)³⁷. Nie miała ona wszakże żadnych podtekstów natury politycznej.

W razie małoletności dziedzica marchii ustanawiano regencję, w której główna rola przypadała margrabinie matce oraz wyznaczano opiekuna (*tutor*) młodego czy młodych uprawnionych do dziedziczenia. Stało się tak po śmierci margrabiego Albrechta II wobec jego synów Jana I i Ottona III oraz po zgonie margrabiego Hermanna II w stosunku do Jana V (lata 1220, 1308)³⁸.

W przypadku działania w marchii kilku margrabiów traktowano Brandenburgię, jako dzierzoną *manu coniuncta*, co okazało się korzystne dla dynastii³⁹.

3. Sukcesja marchijska. Do wymarcia dynastii askańskiej na Waldemarze (w 1319 r.) i Henryku II (w 1320 r.) nie sprecyzowano na piśmie zasad sukcesji brandenburskiej. Jednak w czasie rządów siedmiu pokoleń tego rodu zauważamy szereg znamiennych faktów, które pozwalają na obserwację ewolucji w zakresie następstwa, charakterystycznej dla monarchii wczesnofeudalnej, zarówno w jej fazie jednolitej, jak i rozdrobnionej.

W momencie śmierci Albrechta I Niedźwiedzia w 1170 r. żyło aż siemiu jego synów: Otton, Herman, Zygfryd, Henryk, Albrecht, Dietrich i Bernhard. Zygfryd i Henryk jako duchowni nie mogli pretendować do sukcesji po ojcu, ale pozostawało jeszcze pięciu braci świeckiego stanu. Z nich tylko syn pierworodny Albrechta I Niedźwiedzia został margrabią jako Otton I. Charakterystyczne, że ostatni, Bernhard, choć o przeszło 20 lat przeżył Ottona I, nie otrzymał godności margrabiego, która w 1184 r. przeszła na Ottona II, pierworodnego Ottona I. Po śmierci Ottona II margrabią został jego najmłodszy brat Albrecht II tylko dlatego, że poprzednik zmarł w 1205 r. bezpotomnie, kolejny zaś straszy brat Henryk zmarł wcześniej, w 1192 r.⁴⁰. Pozwala to twierdzić, iż przez pierwsze trzy pokolenia askańskie do 1220 r. obowiązywał w dziedziczeniu marchii system męskiej, legalnej primogenitury świeckiej, dopuszczający do sukcesu linię boczną (Albrechta II) tylko w przypadku braku dziedzica w linii prostej. Było to zgodne z przepisami prawa lennego i miało zapewne związek z chęcią zespolenia niezbyt jeszcze zrosniętych, świeżo zdobytych terytoriów marchijskich. Znajdowało też poparcie napływowego elementu niemieckiego, czującego się zrazu dość obco w opanowanym co dopiero kraju i potrzebującego wręcz sprawniejszej ochrony od strony pana terytorialnego.

Rozwój i umocnienie się czynnika feudalnego w niemieckiej warstwie etnicznej wyzwoliło w Brandenburgii siły centryfugalne, co zbiegło się z powtórным (pierwsze w rodzinie Albrechta I Niedźwiedzia) rozrodzeniem się dynastii (po

³⁷ *Dux diminensis*: P.U. I 193 (1219 r.); II 689 (1260 r.); *dux stetinensis*: P.U. II 1282 (1293 r.); IV 2087 (1303 r.), 2102 (1303 r.), 2344 (1307 r.), 2339 (1309 r.); VII 4751 (1314 r.); IV 3134 (1317 r.), 2539 (1309 r.); V.

³⁸ J. Schultze, *Die Mark*, s. 136, 216-221.

³⁹ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 57-59, tabela 2, s. 60.

⁴⁰ Wl. Dworzaczek, *Genealogia*, tabela 58. Brak sukcesji bocznej po Ottonie I, aktualność sukcesji bocznej po Ottonie II, który nie pozostawił potomka. Nadto J. Schultze, *Die Mark*, s. 204.

Albrechcie II)⁴¹, co tym razem skutecznie zachwiało imperatywem jedności. W regulacji sukcesji objawiło się to możliwością posiadania tytułu margrabiiego przez wszystkich żyjących męskich Askańczyków z wyjątkiem osób duchownych. Zrazu, po śmierci Albrechta II, wprowadzono ratujące jedność kondominium dwóch braci Jana I i Ottona III, realizowane wyjątkowo zgodnie w okresie 1220-1258⁴². Obaj margrabiowie traktowali marchię jako dzierżoną *manu coniuncta*, co zabezpieczało przed nieprzemyślanymi stratami terytorialnymi, ale oznaczało jednocześnie poważną infiltrację prawa prywatnego w dziedzinę, którą dotąd regulowało prawo lenne. Brandenburgia okazała się patrimonium askańskim⁴³.

W 1258 r. margrabiowie Jan I i Otton III zdecydowali się na podział kraju. W momencie jego przeprowadzenia Jan I miał już najprawdopodobniej pięciu synów (Jana, Ottona, Konrada, Eryka i Albrechta). Otton zaś trzech (Jana, Ottona i Albrechta)⁴⁴, co skłoniło zapewne ojców do podziału wspólnego władztwa dla uniknięcia w przyszłości waśni i zamieszek wewnętrznych. Brandenburgia miała już sto lat i zdawała się być dojrzałą do bytu w warunkach rozdrobnienia.

Podział z 1258 r. przeprowadzono uroczystie najprawdopodobniej w kościele dominikanów w Stausbergu w czasie mszy św. odprawionej przez biskupa chełmińskiego Henryka. Szczegółowy opis podziału marchii przez Jana I i Ottona III zawdzięczamy Kronice książąt saskich. Chcąc zapobiec niezgodzie między synami podzielili początkowo tylko zachodnią część marchii, biorąc za podstawę nie tyle równość powierzchni wydzielonych ziem, ile ich dochodowość. Przyjęto również zasadę równoleżnikowego układu nowotworzonych władztw terytorialnych na mapie. Uwzględniając te założenia spisano na dwóch różnych pergaminach podzielone terytoria i ich dochody i złożono na ołtarzu w obecności wielu osób duchownych i świeckich. Sam przydział pozostawiono losowaniu, które odbyło się pod koniec nabożeństwa. Najpierw starszy brat Jan I podszedł do ołtarza i wziął pergamin leżący z lewej strony, pozostawiając bratu prawy. Uprzednio ustalono, iż gdyby działły okazały się nierówne, może nastąpić ich skorygowanie⁴⁵. Zauważono rzeczywiście, iż Otton III otrzymał nieco mniej dóbr ziemskich, Jan I zaś ponad 100 rycerzy w nadmiarze. Korekta ta dała Ottonowi III askańską część grodu i Ziemi Lubuskiej po lewej stronie Odry, gród Alvensleben oraz hrabstwo Seehausen⁴⁶. Powstały w ten sposób dwie pierwsze dzielnice starszej

⁴¹ Przyp. 26 oraz J. Schultze, *Die Mark*, s. 192 — opowieść o jeździe 19 margrabiów w 1290 r.

⁴² J. Schultze, *Die Mark*, s. 136-170.

⁴³ B. Schulze, *Brandenburgische*, s. 16-17; J. Schultze, *Die Mark*, s. 168-171, 198; E. Schmidt, *Die Mark Brandenburg unter den Askaniern (1134-1320)*, Koeln, Wien, Mitteldeutsche Forschungen, Bd. 71, 1973, s. 135, 138; E. Bohm, *Teltow und Barnim, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte und Landesgliederung der brandenburgischen Landschaften im Mittelalter*, Köln, Wien 1978, s. 296; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 55-69.

⁴⁴ J. Schultze, *Die Mark*, s. 176.

⁴⁵ B. Schulze, *Brandenburgische*, s. 16-17.

⁴⁶ *Chronica principum Saxoniae*, M.G.H., Ser. t. XXV, p. 479; Krabbo 917.

(od Jana I, zwanej też stendalską) i młodszej (od Ottona III, zwanej też salzwedlowską) linii askańskich. Nie zawsze były to terytoria geograficznie zwarte, gdyż kolidowała z tym trąska o równość działów, realizowana też przez przydziały ziem w różnych częściach Brandenburgii. Pergaminy podejmowane w 1258 r. z ołtarza nie zachowały się⁴⁷.

Idea podziału było też pozostawienie niektórych terenów we wspólnym władaniu (np. niepewne, dopiero kształtujące się władztwo na wschód od Odry) oraz zachowanie w stanie niepodzielnym szeregu istotnych spraw. Do tych ostatnich należał wspólny dwór, na którym razem przebywać mieli synowie obu margrabiów. Zostało to już po dwóch latach zaniechane. Przy okazji Jan I otrzymał Altstadt Brandenburg, a Otton III — Neustadt Brandenburg⁴⁸. W dniu 3 czerwca 1260 r. w Tangermünde z powodu ciężkiej choroby Jana I zawarto umowę o dokonaniu dalszego podziału, tym razem ziem na wschód od Odry oraz innych dotąd nie podzielonych. W odpowiednim dyplomie poświadczono mediację wielkiego mistrza krzyżackiego Annona Sangerhausena oraz zespołu panów duchownych i świeckich. Termin ukończenia podziału naznaczono na dzień św. Michała (29 IX) tegoż roku. Tereny nowomarchijskie podzielił Jan I, Otton III zaś dokonał tego samego wobec Górnych Łużyc. Przydział wydzielonych dzielnic dla konkretnych linii pozostawiono zawsze temu, który danego kraju nie dzielił (Janowi I na Łużycach, Ottonowi II w Nowej Marchii)⁴⁹. Jan I jednak rychło zmarł, wykonanie więc „testamentu” znalazło się w rękach następców, którzy ostatecznie dokonali podziału w 1267 r.⁵⁰.

Konsekwencją operacji prowadzonych w latach 1258-1267 na ciele Brandenburgii było powstanie dwóch dzielnic pod władzą margrabiów starszej i młodszej linii askańskiej. Zachowano zasadę dzierżenia *manu coniuncta*. Nie podzielono zwierzchnictwa nad Pomorzem Zachodnim, często zresztą bardzo teoretycznego. W obu dzielnicach rządzono systemem kondominialnym. Podział więc, z wyjątkiem epizodycznego wydzielenia się Albrechta III w latach 1284-1300, nie pogłębił się, a w miarę redukowania się męskich i legalnych Askańczyków mogła dojść do głosu dawna jedność marchijska. Będzie to jednak możliwe dopiero po śmierci Jana V w 1317 r., pod jedynowładztwem margrabiego Waldemara, który wszakże zmarł w 1319 r.⁵¹.

Dziedzicem marchii lub jej części mógł być margrabia w wieku dziecięcym, do objęcia władzy wymagano jednak ukończenia co najmniej 12 roku życia⁵².

⁴⁷ Krabbo 824; B. Schulze, *Brandenburgische*, mapa; J. Schultze, *Die Mark*, s. 168-169.

⁴⁸ *Chronica principum Saxoniae*, p. 479; Krabbo 858.

⁴⁹ Rdl II — I: 89-90; K. Kletke, *Regesta Historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark, und des Landes Sternberg*, in Auszügen mitgeteilt, „Märkische Forschungen”, Bd. 10, Berlin 1867 (dalej cyt. Kletke, s. 21-22; Krabbo, 917).

⁵⁰ K. Schröder, *Studien zur Geschichte der märkischen Städte unter den Askanern*, Göttingen 1930, s. 13; J. Schultze, *Die Mark*, s. 176-177; Zb. Wielgosz, *Nowa Marchia w historiografii niemieckiej i polskiej*, UAM, Seria Historia nr 84, Poznań 1980, s. 17, 49.

⁵¹ J. Schultze, *Die Mark*, s. 198, 238; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 37-50.

⁵² J. Schultze, *Die Mark*, s. 137, 231, 453.

W dziejach dynastii askańskiej zdarzyły się dwa przypadki przedwczesnej śmierci margrabiego ojca, zanim syn czy synowie osiągnęli przepisany wiek (*annus discretionis*). Kiedy w 1220 r. umarł Albrecht II — Jan I i Otton III nie przekroczyli jeszcze ośmiu lat, podobnie w 1308 r. w chwili zgonu Hermanna II — Jan V miał dopiero sześć lat⁵³. W obu przypadkach ustanowiono regencję, w której znaczną rolę odgrywała margrabina wdowa: Albrechtowa Matylda łżycka i Hermannowa Anna habsburska. W pierwszym przypadku po śmierci Albrechta II królowi Fryderykowi II przypadło zastępstwo lenne nieletnich margrabiów, które odstąpił arcybiskupowi magdeburskiemu, z którego rąk wykupiła je Matylda już we wrześniu 1121 r. za 19000 grzywien srebra płaconych w odpowiednich ratach. Opiekunem i regentem marchii był najbliższy krewny męski chłopców hrabia Anhaltu Henryk I. Matylda brała czynny udział w rządzeniu krajem⁵⁴. Podobnie energicznie zachowywała się margrabina Anna, wdowa po Hermannie II. Opiekunami i regentami (*tutor*) byli w przypadku Jana V margrabia Otton IV z Grotem (do 1309 r.), następnie zaś Waldemar. Funkcjonowała też rada opiekuńcza złożona z czterech rycerzy⁵⁵. Zachowało się kilka dokumentów Waldemara, dotyczących schedy Jana V z charakterystycznym sformułowaniem o konieczności ich potwierdzenia, którego dokona Jan V, gdy dojdzie do odpowiednich lat⁵⁶. Pod koniec epoki askańskiej zauważyć należy ostatniego jej przedstawiciela w osobie Henryka II syna Henryka I bez Ziemi. W chwili śmierci ojca w 1318 r., liczył on dziewięć lat. Zmarł w 1320 r., nie odegrawszy żadnej roli politycznej. Po śmierci margrabiego Waldemara w 1319 r. w roli opiekuna występował książę wologoski Warcisław IV⁵⁷.

Do zagadnień związanych z sukcesją należy jeszcze sprawa zabezpieczenia młodszych dynastów, którym nie było dane sprawowanie władzy. Problem ten aktualny był przede wszystkim w okresie trzech pierwszych generacji Askańczyków, albowiem od 1220 r. zasadniczo wszyscy — wyjąwszy duchownych — zostawali margrabiami i dopuszczani byli do współrządów. Spośród synów Albrechta I Niedźwiedzia tylko Otton I nosił tytuł margrabiego i rządził marchią. Pozostali otrzymali uposażenie typu apanażowego w postaci hrabstw Ornamünde (Hermann), Ballenstädt (Albrecht), Werben (Dietrich), Aschersleben (Bernhard). Bracia Zygfryd i Henryk zostali duchownymi — pierwszy biskupem branden-

⁵³ J. Schultze, *Die Mark*, s. 136-137; Wł. Dworzaczek, *Genealogia*, tablica 58.

⁵⁴ J. Schultze, *Die Mark*, s. 136.

⁵⁵ H. Spangenberg, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg*, Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Bd. 7, Leipzig 1908; J. Schultze, *Die Mark*, s. 202, 216.

⁵⁶ Rdl I — 11: 20; 12: 485; 18: 373; 19: 8-9; 20: 197-198; 24: 9; II — 1: 337; Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski II, 953; Perlbach, *Pommerellisches Urkundenbuch*, Bd. I, 699; P.U.V 2981; Krabbo 2050, 2075, 2076, 2142, 2236, 2280, 2297, 2308, 2442; Kletke 68-70. Nadto J. Walachowicz, *Geneza*, s. 52.

⁵⁷ Rdl II — 1: 447-448; P.U.V 3332, 3343, Kletke 91-94; Krabbo 27, 54, 2763, 2774, 2788, 2795, 2800; Nadto Krabbo, *Die askanischen Markgrafen von Brandenburg und die Wettiner*, Forschungen zur Brandenburgisch-Preussischen Geschichte, Bd. 34, 1922, s. 160; J. Schultze, *Die Mark*, s. 236, 242.

burskim, drugi kanonikiem magdeburskim. W trzecim pokoleniu apanażystą okazał się hrabia Gardelegen Henryk⁵⁸. Córki starano się dobrze wydawać za mąż i uposażyć w gotówce⁵⁹.

W piątym pokoleniu, wśród synów Jana I znajduje się nadto zagadkowa postać Henryka I bez Ziemi. Nie brał on udziału w kondominium braci Jana II, Ottona IV z Grotem i Konrada I — podobnie zresztą jak Eryk (od 1283 r. arcybiskup magdeburski), czy Albrecht (zmarły po 1298 r.). Może był przeznaczony do stanu duchownego, skoro dopiero w 1298 r., mając 28 lat, ożenił się z Agnieszką z Wittelsbachów, wdową po landgrafie heskim Henryku. Z małżeństwa tego urodził się ostatni Askańczyk Henryk II, zmarły w 1320 r. W ręku Henryka I bez Ziemi nie można stwierdzić jakiegokolwiek tytułu apanażowego związanego z Brandenburgią. W źródłach występuje on jako margrabia na Landsbergu, będącego oprawą Agnieszki⁶⁰.

Przedstawione zasady sukcesji brandenburskiej zdają się być podobne do obowiązujących w Europie słowiańskiej (Ruś, Polska, Pomorze Zachodnie). Najpierw wczesnofeudalna monarchia rządona przez jednego władcę i neutralizująca aspiracje młodszych dynastów systemem apanażowym; następnie państwo rozdrobnione, oparte na testamencie typu dynastycznego, gwarantujące prawo rodu panującego do ziem brandenburskich — egzystowała w drugiej połowie XIII w. bez władzy centralnej, która obejmowałaby całość Brandenburgii (policentryzm podobny do ruskiego po decyzjach lubecko-witczewskich z lat 1097-1110, polskiego po zgonie Leszka Białego w 1227 r., zachodniopomorskiego po 1295 r.). Postępy integracji związane z naturalną redukcją sanu osobowego dynastii askańskiej i obowiązywaniem zasady *manu coniuncta* można również zestawiać z analogicznymi procesami zachodzącymi w dynastii piastowskiej w XIV i gryfickiej w XV w.

4. Sposób sprawowania władzy. Sposób sprawowania władzy w marchii wiąże się ściśle z jednej strony z zespołem norm obowiązujących w rodzinie askańskiej, z drugiej zaś z samą techniką egzekutywy.

Margrabia mógł funkcjonować na swym terytorium albo indywidualnie, czy przy niewielkim udziale innych osób, albo też kolektywnie w ramach kondominium.

Jednoosobowo zarządzili niewątpliwie Albrecht I Niedźwiedź (+ 1170), Otton I (+ 1184), Otton II (+ 1205) i Albrecht II (+ 1220). Pod koniec wszakże panowania Albrechta I Niedźwiedzia widzimy jego syna Ottona I z określeniem *tunc tenens ius Marchie*, żyjący zaś jeszcze margrabia to *clarus et nobilis princeps*⁶¹. W okresie od 1317 do 1319 r. jedynowładcą był również margrabia

⁵⁸ Fr. Holtze, *Geschichte*, s. 9; J. Schultze, *Die Mark*, s. 96, 103-104.

⁵⁹ W. Dworzaczek, *Genealogia*, tabela 58.

⁶⁰ J. Schultze, *Die Marka*, 193-236.

⁶¹ Krabbo 382, 395; H. Schulze, *Adelsherrschaft und Landesherrschaft. Studien zur Verfassungs- und Besitzgeschichte der Altmark, des ostsächsischen Raumes und des hannoverschen Wendlandes im hohen Mittelalter*, Mitteldeutsche Forschungen hrsg. w. Reinhold Olesch, Walter Schlesinger, Ludwig Erich Schmitt, Bd. 29, Koeln Graz 1963, s. 195-197.

Waldemar. Widząc swą bezpotomność dopuszczał on częściowo do udziału w sprawach państwowych młodzieńczego kuzyna Jana V, a kiedy ten w 1317 r. przedwcześnie zmarł, zamierzał wziąć do siebie dziewięcioletniego Henryka I, osieroconego w 1319 r. przez śmierć ojca Henryka I bez Ziemi margrabiiego na Landsbergu⁶². Waldemar niestety sam zmarł w 1319 r., a za nim podążył w 1320 r. jeszcze nie dwunastoletni, ostatni Askańczyk Henryk II. Dynastia w ten sposób wymarła. Warto wszakże zauważyć, że ewentualne możliwości pryncypatu w Brandenburgii pojawiły się w przypadku Albrechta I Niedźwiedzia z powodu podeszłego wieku (około 70 lat) i troski o właściwy zarząd marchii po jego śmierci przez Ottona I oraz pod rządami Albrechta III na terenie jego dzielnicy. W okresie z kolei Waldemara posunięcia te wynikały z gwałtownego kurczenia się stanu osobowego dynastii, która w 1290 r. liczyła aż 19 Askańczyków, w 1308/1309 zaś ograniczała się do Waldemara, Henryka I bez Ziemi i dwóch chłopców: Jana V i Henryka II. W 1317 r. poza Waldemarem żył tylko Henryk II⁶³.

Oddziaływanie jedynowładczych rządów w marchii ograniczało też kreowanie apanaży dla młodszych dynastów (hrabstwa Orlamünde, Bellenstädt, Werben, Aschersleben, Gardelegen), w których oni sami sprawowali władzę, co najwyżej pod nadzorem margrabiiego⁶⁴.

Współrządy kilku margrabiów jednocześnie stanowią formę władzy margrabiiego od 1220 r. Realizowano je w warunkach dzierżenia marchii *manu conjuncta*, co miało zabezpieczyć przed nagłymi i niespodziewanymi stratami terytorialnymi. Kondominium istniało najpierw w okresie od 1220 do 1258 r. w warunkach zjednoczonego kraju zarządzanego przez Jana I i Ottona III⁶⁵, w latach zaś 1258 do 1317, w podziale na dwie i trzy dzielnice (1258-1267 Jana I, Ottona III i wspólne ziemie, 1267-1317 linii starszej i młodszej oraz 1284-1300 dodatkowo Albrechta III)⁶⁶. Podział musiał oczywiście osłabiać władzę i pozycję margrabiiego, ale nie przekreślał patrimonium brandenburskiego wyłącznie w rękach i dyspozycji askańskiej. W pierwszym okresie współrządy prowadzili dwaj bracia: Jan I i Otton III — synowie Albrechta II. Później grupy współrządzące tworzyły się ze świeckich krewnych męskich, żyjących w obrębie linii starszej (od Jana I) i młodszej (od Ottona III), przemieszanych często pod względem pokoleniowym. Spowodowane to było wchodzeniem w prawa zmarłego ojca upoważnionych do dziedziczenia synów. W gałęzi stendalskiej rodu, panowali w tym systemie: Jan II (+ 1304 r.), Otto IV z Grotem (+ 1308 r.), Konrad I (+ 1304 r.), Jan IV (+ 1305 r.), Otton VII (+ 1308 r.), Waldemar (+ 1319 r.). Z bliżej nieznanych powodów nie dopuszczono do współrządów

⁶² J. Schultze, *Die Mark*, s. 202, 216, 231; J. Wałachowicz, *Geneza*, s. 50-56.

⁶³ W. Dworzaczek, *Genealogia*, tabela 58; J. Schultze, *Die Mark*, s. 103, 192, 233.

⁶⁴ J. Schultze, *Die Mark*, s. 96, 103, 104.

⁶⁵ W. Sommerfeld, *Beiträge*, s. 123; J. Schultze, *Die Mark*, s. 173-174; F. Holtze, *Geschichte*, s. 12.

⁶⁶ W. Sommerfeld, *Beiträge zur Verfassungs- und Standesgeschichte der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Erster Teil, Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Leipzig 1904, s. 123; J. Schultze, *Die Mark*, s. 176; J. Wałachowicz, *Geneza*, s. 37-50, 59.

Henryka I bez Ziemi (+ 1318 r.) i Henryka II (+ 1320 r.) — syna i wnuka Jana I. W dzielnicę rządzonej przez linię salzwedlowską margrabiami byli: Jan III Praski (+ 1268 r.), Otton V Długi (+ 1299 r.), Albrecht III (+ 1300 r.), Otton VI Mały (+ 1303 r.), Herman II Długi (+ 1308 r.), Jan V (+ 1317 r.)⁶⁷. W latach 1284-1300 Albrecht III rządził zasadniczo indywidualnie w ramach wydzielonej mu części marchii. Wszakże w 1295 r. jego dziewiętnastoletni syn Otton wydał zachowany do dziś dokument, co może dowodzić korzystania przezeń z jakichś uprawnień, zapewne pod okiem ojca Albrechta III. Młodzieniec jednak rychło zmarł (1299/1300). Po bezpotomnej więc śmierci samego Albrechta III w 1300 r. dzielnica ta powróciła — nieco uszczuplona — do dynastów linii młodszej⁶⁸. System zarządzania kondominialnego — znany także na Pomorzu Zachodnim zwłaszcza w okresie 1278-1295 — oznaczał konieczność zgody zespołu władającego na przedsięwzięte posunięcia, co było uciążliwym zapewne nieraz sposobem odgrywania roli panującego. W materiale dyplomatycznym, który się zachował, spotykamy wiele dokumentów wydawanych przez zespoły margrabiów⁶⁹.

Marchia Brandenburska nie posiadała w okresie askańskim stałej stolicy. Już jednak sama jej nazwa wskazuje na miejscowość, odgrywającą w niej rolę centralną. Od Brandenburga wzięt się tytuł władczy Askańczyków. Od tego grodu określiła kancelaria królewska margrabię Ottona I⁷⁰. Wiec sądowy (*Botding*), który odbył Otton I w 1170 r. w Hawelbergu, określił ten gród, jako najważniejszy dla marchii. Margrabiowie wszakże nie posiadali stałej siedziby, lecz rządzili w ruchu, ciągle podróżując od miejsca do miejsca dla bieżącego załatwiania spraw i zapewne dla zabezpieczenia uległości kraju, pozostającego nie tak znowu od dawna w ich rękach. Zestawienie miejscowości o poświadczonym dyplomatycznie pobycie margrabię prowadzi do sporządzenia jego itinerarium ilustrującego jego aktywność i mogącego wskazać na miejsca częściej odwiedzane⁷¹. Warto zwrócić uwagę najpierw na Brandenburg, następnie zaś na Spandau i Tangermünde, jako na miejsca najczęstszego pobytu panującego. W Berlinie margrabia Waldemar zbudował tzw. Wysoki Dom (Hohes Haus). Znajdował się

⁶⁷ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 37-36, 59; J. Walachowicz, *Starostwo*, s. 19.

⁶⁸ Mecklenburgisches Urkundenbuch III 1861; Krabbo 1765; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 58.

⁶⁹ Krabbo 620, 640, 729, 739, 1017, 1031, 1063, 1223, 1224, 1234, 1249 i in.

⁷⁰ H. Spangenberg, *Hof*, s. 12; J. Schultze, *Die Mark*, s. 77, 96, 99-100, 139; H. Fey, *Reise und Herrschaft der Markgrafen von Brandenburg (1134-1319)*, Koeln-Wien 1981, s. 248 oraz mapki 1-7.

⁷¹ Krabbo 398; W. Kühns, *Geschichte*, s. 73-79; W. Sommerfeld, *Beiträge*, s. 91, 94; H. Spangenberg, *Hof*, s. 11-12; M. Krammer, *Der Ursprung der brandenburgischen Kur*, *Forschungen zur Brandenburgisch-preussischen Geschichte*, Bd. 26, 1913, s. 4, 6; J. Schultze, *Die Mark*, s. 18-20, 70, 77, 96-99, 111, 164, 193-195, 250; J. Schultze, *Caput Marchinatus Brandenburgensis*, Brandenburg und Berlin, „Jahrbuch für Geschichte des deutschen Ostens, Bd. 1, Tübingen 1952, s. 66-67, 69-70, 73, 164; E. Schmidt, *Die Mark*, s. 129-132; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 64; H. Fey, *Reise*, s. 282 i 7 map; W. Schich, *Początki i rozwój dwóch stolic średniowiecznej Marchii Brandenburskiej: Brandenburga i Berlina*, „Przegląd Zachodni”, 1989, 2, s. 72, 84.

on w północno-wschodnim rejonie miasta, między dzisiejszymi Klosterstrasse i Friedrichstrasse, gdzie w 1250 r. ulokowano franciszkanów. Być może, iż była to aula, tj. dwór marchijski, tym bardziej, że w pobliżu znajdowały się inne budynki margrabiiego. Podobne ośrodki marchijskie daje się zauważyć w Strausbergu, czy w Neuruppin. W Spandau z kolei bardzo często przebywali margrabiowie, a szczególnie Waldemar. Jeżeli uznać 10 pobytów za dowód szczególnego znaczenia odwiedzanej miejscowości, to wg badań H.J. Feya stwierdzić można obecność margrabiiego w Brandenburgii (12) w okresie 1134-1220; w Spandau (17) w latach 1220-1266/1267; w Tangermünde (24), w Spandau (11), w Brandenburgii (11), w Rathenow (16), w Stendal (13), w Werbellin (16), w Grimnitz (10), w Prenzlau (19) w czasie od 1267 do 1308. Margrabia Albrecht III był w latach 1284-1300 w Eberswalde (11); Otton V w Salzwedel (13), w Spandau (13) w okresie 1267-1298; Hermann zaś w latach 1298-1308 w Spandau (22). Ostatni liczący się Askańczyk, Waldemar był przede wszystkim w Spandau (40), Tangermünde (30), Werbellin (15), Torgelow (14), Templin (13) i Liebenwalde (10). Podróżując po kraju władca przybywał ze swą żoną do poszczególnych grodów — zamków, gdzie przyjmował go miejscowy urzędnik i gdzie można się było zatrzymać i skorzystać ze zgromadzonych zasobów⁷².

Już w układzie podziałowym z 1258 r. słyszymy o zamiarze prowadzenia wspólnego dworu w warunkach nawet podzielonego władztwa. Naprowadza to na trop istnienia miejsc pobytu rodziny margrabiiego. Według postanowień z 1258 r. dzieci obydwu margrabiów — Jana I i Ottona III miały otrzymywać tam wspólne wychowanie. Nie można niestety ustalić, o jaką miejscowość chodziło w tym zamiarze, zarzuconym zresztą w okresie dwóch lat. Posiadanie przez margrabiów takich miejsc jest jednak niewątpliwe, skoro istnieją relacje o zamachu na margrabinę Adelajdę holenderską w czasie jej spaceru w parku otaczającym dom w Schönwalde (możliwe lokalizacje: na północ od Spandau, na zachód od Bernau, na południe od Stendal)⁷³. Miejsc takich musiało być w Brandenburgii co najmniej kilka.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na nekropolie, a więc miejsca wiecznego spoczynku margrabiów i ich bliskich. Prym wśród nich wiodą podziemia dwóch kościołów klasztornych w Lehninie i w Chorinie⁷⁴.

5. Źródło i zakres władzy margrabiiego. Źródłem władzy margrabiiego jako urzędnika musiał być oczywiście cesarz. Na odcinku wszakże brandenburskim

⁷² J. Schultze, *Die Mark*, s. 165-166, 291; J. Schultze, *Caput*, s. 75; W. Schich, *Początki*, s. 84 podkreśla Brandenburg w znaczeniu politycznego, Berlin zaś gospodarczego centrum Marchii.

⁷³ J. Walachowicz, *Podziały*, s. 147-148. Krabbo, 526 podaje, że Adelajda po śmierci Ottona II wróciła do Holandii. Relacja kronikarska widzi w niej prawie śmiertelną ofiarę zamachu w Brandenburgii — J. Schultze, *Die Mark*, s. 111.

⁷⁴ Krabbo, *Stammtafeln I, II, III*; H. Brosien, *Geschichte der Brandenburg*, 1887, s. 71; B. Schultze, *Die Anteil der Zisterzienser an der ostdeutschen Kolonisation besonders in Brandenburg*, „Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte”, Bd. 2, Berlin 1951, s. 24.

tradycje urzędniczego pochodzenia władzy i godności margrabię ulegały szybkiemu zapomnieniu, co było przede wszystkim skutkiem sytuacji faktycznej. Margrabstwo pochodziło wprawdzie od panującego, jednak Marchię Brandenburską jako swoje terytorium miała Rzesza Niemiecka prawie w całości od margrabię, który ją zdobył. W tym kontekście zrozumiałe są sformułowania dokumentów Albrechta I Niedźwiedzia i jego syna Ottona I z 1251 r. określające pochodzenie władzy marchijskiej *gratia dei et imperii, divina favente clementia*⁷⁵. Cesarstwo jeszcze pamiętano, ale podkreślono deogracjalne pochodzenie władzy marchijskiej. Charakter dygnitarski urzędu królewskiego zachowywał dłużej urząd arcykomornika Rzeszy, niosący margrabię możliwość zajmowania wysokiej pozycji na szczeblu centralnym państwa. O samej Marchii Brandenburskiej sądzić wolno, iż już w XII w. była o wiele bardziej lennem, niż urzędem w odległym terytorium królestwa.

Władzę margrabię brandenburskiego uważać można za silną, co wszakże nie oznacza braku jakiegokolwiek ograniczenia. Na niektóre sposoby sprawowania władzy zwróciliśmy już uwagę. Rozległość tej władzy zależała od zakresu tej możliwości regulowania przez państwo różnych sfer życia społeczeństwa w okresie wczesnofeudalnym i znajdowała zawężenie w granicach stwarzanych przez prawo lenne i przywilej. W stosunku do cesarza zajmował margrabia pozycję niemal samodzielnego wasala, zobowiązanego do zachowania wierności, *auxilium et consilium* oraz ewentualnych, akcydentalnych świadczeń natury materialnej. To samo jednak prawo lenne wewnątrz marchii pozwala, dzięki wsparciu jakie otrzymuje w rozlicznych immunitetach i przywilejach, mówić o bezpośredniej władzy margrabię wobec ziem alodialnych oraz pośredniej wobec obszarów oddanych w lenno i posiadanych przez różne, nieraz bardzo zamożne rody czy instytucje, na warunkach szerokiej egzempcji, która upowszechniła się zwłaszcza w XIII w. Dobra objęte immunitetami ekonomicznymi i sądowymi stanowiły eksklawy w podziałach administracyjnych i sądowych marchii, ograniczały do minimum ingerencję państwa w sprawy latyfundystów świeckich i duchownych⁷⁶. Podobną rolę odgrywały różne przywileje miejskie, czyniące miasta gminami samorządowymi⁷⁷. Do szczegółowych spraw z tym związanych wypadnie jeszcze powrócić.

Margrabia sprawował swą władzę osobiście i przez licznych urzędników, którzy pomagali mu w zarządzaniu na szczeblu centralno-nadwornym i terenowym. Podlegał też inspiracji i stymulacji różnych gremiów i wpływowych zespołów. Zagadnienia te przedstawiamy w stosownym miejscu, omawiając tutaj tylko te dziedziny sprawowania władzy, które wyłącznie jemu były zastrzeżone. Ogólnie powiedzieć można, iż margrabia był kierownikiem politycznym swego kraju

⁷⁵ K r a b b o 190, 193; H. K r a b b o, *Ungedruckte Urkunden der Markgrafen von Brandenburg aus askanischen Hause*, „Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte”, Bd. 27, 1914, nr 1-8, 11-12, 21; J. S c h u l t z e, *Die Mark*, s. 75.

⁷⁶ K r a b b o 605; W. K ü h n s, *Geschichte*, 79-86; J. S c h u l t z e, *Die Mark*, 66, 75-76, 107.

⁷⁷ J. S c h u l t z e, *Die Mark*, s. 150-168; J. W a l a c h o w i c z, *Geneza*, s. 128-161.

w zakresie zewnętrznym i wewnętrznym. Prowadził przeto politykę zagraniczną, przyczyniał się do poszerzania granic marchii oraz wykonywał w niej władzę wojskową, sądową i zarządzającą. Wewnątrz państwa wyręczał się nader często urzędnikami. Wojskiem na wyprawach zagranicznych zwykle dowodził sam.

Margrabia był zwierzchnikiem lennym szeregu obszarów mniejszych i większych funkcjonujących w pobliżu marchii i w ramach Rzeszy Niemieckiej. Jako senior usiłował z różnym powodzeniem realizować swoje prawa. W dyplomach marchijskich często widzimy sformułowanie wskazujące na dzierżenie przez czynnik świecki, duchowny a nawet miejski praw czy dóbr ziemskich *ture pheodall*. Prowadzi to na trop związków lennych licznie rozpowszechnionych wewnątrz samej Brandenburgii⁷⁸. W stosunku do tej kategorii wasali miał margrabia zapewne lepszą pozycję i mógł — choć nie zawsze — liczyć na ich lojalność. Widać to w konsensach na obrót dobrami lennymi poświadczających aprobatę państwa na zmianę osoby wasala, czy warunków kontraktu lennego⁷⁹. Mniej pewnymi wasalami askańskimi byli posiadacze rozleglejszych obszarów, zewnętrznie położonych lecz uzależnionych feudalnie od margrabiów. Należały tu przykładowo Pomorze Zachodnie, hrabstwo Ruppín, władztwa o genezie alodialnej znajdujące się ze względu na szczuplejszy rozmiar pod dominacją brandenburską, a więc v. Plotho, v. Jerichow, v. Friesack, v. Putlitz, v. Arnstein, v. Lindow itp. Szczególne trudności przeżywał margrabia z Pomorzem Zachodnim, którego celem politycznym był status bezpośredniego księstwa Rzeszy, cieszącego się możliwie dobrymi stosunkami z Polską⁸⁰. W 1231 r. przywilej cesarski uznał Gryfitów za zdawna zależnych od Askańczyków. Książęta zachodnio-pomorscy byli wszakże dalecy od uznania tej sytuacji w pokojowy sposób i dopiero w 1250 r. — wobec oskrzydlenia kraju ramieniem nowomarchijskim — zdecydował się także szczeciński Barnim I na przyjęcie roli wasala marchijskiego, ale — wobec istniejącego podziału Pomorza Zachodniego na księstwa dyمیńskie Warcisława III i własne szczecińskie — wyłącznie *manu contuncta*, z perspektywą zjednoczenia Pomorza Zachodniego pod własnym berłem, co też się stało w 1264 r.⁸¹ Doprowadził w ten sposób do korzystnej modyfikacji układu lennego brandenbursko dyمیńskiego z 1236 r. przez wyeliminowanie sukcesji branden-

⁷⁸ Rdl I — 18: 8-9; 373-374, 376; 19: 183-184; P.U. IV 2231; K.D.W. II 987, 1017; Krabbo 1962, 1973, 2370, 2487, 2687, 2675; Klette 66, 79, 89, 90.

⁷⁹ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 141-142.

⁸⁰ F. Holtze, *Geschichte*, s. 3, 5; H. Schultze, *Adelsherrschaft und Landesherrschaft*, Mitteldeutsche Forschungen, Köln-Graz 1963, s. 23-55, 56-75, 78-89, 90-91, 103, 104, 206-207; R. Lehmann, *Die Herrschaften in der Niederlausitz*, Mitteldeutsche Forschungen, Bd. 40, Köln-Graz 1966, s. 1; J. Schultze, *Die Mark*, s. 75, 113-116, 172-173, 245-252; H. Helbig, *Gesellschaft und Wirtschaft der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Berlin-New York, Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, Bd. 41, 1958, s. 3-4; Historia Pomorza, t. I, 2, Poznań 1969, s. 143.

⁸¹ F. Zickermann, *Das Lehnverhältnis zwischen Brandenburg und Pommern in dreizehnten und vierzehnten Jahrhundert*, Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte, N.F., der Märkischen Studien des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, Leipzig 1891, s. 1-2, 5, 8, 38, 41-45, 49-50, 52-57, 59; J. Schultze, *Die Mark*, 142, 171.

burskiej po bezdziedzicznym Wracisławie III⁸². Wasal zachodniopomorski bywał więc niepewny, a do uległości mało skory. Zresztą traktaty lenne często odzwierciedlały faktyczne układy sił, po których zmianie traciły zupełnie na znaczeniu⁸³.

Walka o poszerzenie zasięgu terytorialnego Brandenburgii przez bezpośrednie włączenie zdobytych ziem, czy też przez rozciąganie autorytetu lennego margrabiego poza granice jego władztwa, była jednym z głównych celów polityki zagranicznej Askańczyków. Ich aktywności pokojowej czy wojennej w tym zakresie dowodzić nie potrzeba. Ujawnia ją dobitnie cała brandenburska historia polityczna⁸⁴. Warto wszakże zwrócić uwagę także na politykę którą prowadzili margrabiowie brandenburscy w Rzeszy Niemieckiej, jako całości. Składało się na nią pełnienie obowiązków księcia Rzeszy oraz arcykomornika i elektora Świętego Cesarstwa. Była to działalność od strony Brandenburgii zewnętrzna, Niemiec zaś wewnętrzna. Składał się na nią udział w nadwornej Radzie Rzeszy (Hofrat) i w zgromadzeniu *curia regis* gromadzącej władców terytorialnych (Hoftag), przekształconej potem w sejm Rzeszy (Reichstag)⁸⁵, uczestnictwo w elekcjach króla — przyszłego cesarza⁸⁶ i w jego wyprawach do Rzymu po koronę cesarską⁸⁷. Margrabia Otton III pretendował nawet do korony niemieckiej w 1256 r.⁸⁸. Na ogólnoniemieckim forum margrabiowie brandenburscy pojawiali się nader często⁸⁹.

W marchii władzę sądową, wojskową i zarządzającą wykonywali z polecenia margrabiego jego urzędnicy centralni i nadworni oraz aparat terenowy. Podobnie regalia marchijskie eksploatowane były przez szerszy zespół ludzi działających z mandatu władcy. W tym miejscu pozostaje przeto jedynie zwrócenie uwagi na te dziedziny życia państwowego, w których obecność margrabiego była nieodzowna.

Formalne i przejściowe, na ogół faktycznie mniej istotne ograniczenia pozycji margrabiego istniały na obszarach, którymi władał w roli pośredniego wasala cesarskiego, uznającego między sobą a królem inny jeszcze autorytet lenny. Zwłaszcza na odcinku stosunków z arcybiskupami magdeburskimi pojawiały się

⁸² J. Walachowicz, *Geneza*, s. 19.

⁸³ M. Szczaniecki, *Główne linie rozwoju feudalnego państwa zachodnio-pomorskiego*, C.P.H. t. VII, z. 1, 1955; s. 65-66.

⁸⁴ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 22-56.

⁸⁵ M. Krammer, *Der Ursprung*, s. 21, 32; J. Schultze, *Die Mark*, 109, 171, 176, 203, 222; E. Schmidt, *Die Mark*, s. 132.

⁸⁶ F. Holtze, *Geschichte*, s. 12; M. Krammer, *Der Ursprung*, s. 2, 3, 21, 22; H. Krabbo, *Ungedruckte*, nr 1, 2; H. Krabbo, *Die askanischen Markgrafen von Brandenburg und die Wettiner. Forschungen zur Brandenburgisch-Preussischen Geschichte*, Bd. 34, 1992, s. 155, 157, 159, 162-163; J. Schultze, *Die Mark*, s. 109, 203, 222; E. Schmidt, *Die Mark*, s. 135-138.

⁸⁷ J. Schultze, *Die Mark*, s. 67.

⁸⁸ W. Schlesinger, *Zur Gerichtsverfassung des Markengebiets ostlich der Saale im Zeitalter der deutschen Ostsiedlung*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands”, Bd. 2, 1953, s. 6, 8; H. Krabbo, *Die askanischen*, s. 153-154, 158; J. Schultze, *Die Mark*, s. 175, 272; E. Schmidt, *Die Mark*, s. 136-137.

⁸⁹ J. Schultze, *Die Mark*, s. 79, 107, 176.

wielokrotnie okazje i konieczności kompromisowych układów, w których z różnych względów margrabia niechętnie godził się na zależność lenną od tych hierarchów. Było tak na odcinku allodiów askańskich w 1196 r. (terytoria *in ducatu transalbino, jenseits der Elbe*, a więc nad Łabą), Ziemi Lubuskiej w latach 1249/1250-1287, hrabstwa Seehausen w okresie 1253-1257 (pochodzącego od biskupstwa halberstadt w archidiecezji magdeburskiej, wykupionego ostatecznie przez arcybiskupa), Marchii Łużyckiej uznanej za askańską przez Magdeburg dopiero w 1316 r., zamków Grillenberg i Raspenberg (zamiennie Sangerhausen) w marchii landsberskiej, uznanych za magdeburskie w ręku askańskim w 1311 r. Szczegółowa analiza umów zawieranych z tych powodów prowadzi jednak do wniosku, iż były one odzwierciedleniem szybko zmieniającego się układu sił, w rzeczywistości zaś nie zawsze musiały mieć istotne znaczenie⁹⁰.

Margrabia funkcjonował w otoczeniu dworu, którego wpływom także podlegał. Dworzanie — złożeni z dygnitarzy centralnych, nadwornych, właśnie obecnych terenowych i różnych osób świeckich i duchownych — stanowili zespół jego najbliższych doradców⁹¹ i zarazem towarzyszy w ustawicznych podróżach, których celem było zarządzanie krajem, kontrola i nadzór nad aparatem terenowym, powołanym przez władzę do wykonywania jego władzy na miejscu⁹².

Margrabia zwoływał od czasu do czasu tzw. kolokwia czy placita, na których spotykał się z szerszym gronem feudalów i gdzie sprawował swą władzę w zakresie podejmowania różnych decyzji, ogłaszania ich i przeprowadzania. Wymierzano tam także sprawiedliwość⁹³. Zjazd taki odbył się np. w 1280 r. w Berlinie oraz pod rządami Waldemara w 1312 r. w Myśliborzu, należącym wtedy do jego podopiecznego Jana V. Warto tu zwrócić uwagę na działalność ustawodawczą margrabiego Waldemara, który w 1309 r. wydał surowe rozporządzenia karne dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego w rejonie miast Stendal i Frankfurtu/O⁹⁴. Do wyłączności margrabiego należało wydawanie wszelkiego rodzaju przywilejów dla adresatów świeckich i duchownych oraz miast. Stał się on też drogą nadań i immunitetów niemal wyłącznym fundatorem wielu latyfundiów świeckich, instytutów duchownych i miast⁹⁵. Aktywność Jana I i Ottona III (1220-1267) stawiała ich w zakresie kolonizacji ziem brandenburskich w rządzie najbardziej zasłużonych. Pierwszy i drugi, osobno i wspólnie wydali najwięcej przywilejów dla kościoła i miast. J. Schultze konstatuje powstanie w ich

⁹⁰ W. R u h e, *Die magdeburgisch, brandenburgischen Lehnbeziehungen im Mittelalter*, Halle/S. 1914, *Forschungen zur thüringisch sächsischen Geschichte*, Bd. 6, s. 1-44; M. Szczaniecki, *Główne linie*, s. 85.

⁹¹ H. Spangenberg, *Hof*, s. 71-75.

⁹² J. Schultze, *Die Mark*, s. 97, III; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 66-69.

⁹³ Krabbo 1223, 1282, 1284, 2268; W. Kuhns, *Geschichte*, s. 75-91; H. Spangenberg, *Hof*, s. 198; J. Schultze, *Die Mark*, s. 210-212; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 52-57.

⁹⁴ Krabbo 2131; J. Schultze, *Die Mark*, s. 231-232.

⁹⁵ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 128-161.

okresie 32 miast (w tym na prawym brzegu Odry Gorzów Wielkopolski, Trzcianko i Myślibórz) oraz wielu instytucji kościelnych⁹⁶. Zauważyć jednak trzeba, iż geneza miast czy fundacji religijnych często daje się umieścić w czasach, gdy ziemie akseńskie miały jeszcze słowiańskich władców i nie należały ani do organizmu niemieckiego, ani też tym bardziej brandenburskiego. Widoczne okazało się to w świetle badań J. Walachowicza na terenie *trans Oderam*⁹⁷.

Dla sprawnego zarządzania, załatwiania spraw, bądź ich przygotowania margrabia powoływał kolegia pomocnicze w postaci sądów rozjemczych, czy różnego rodzaju komisji. Składały się one nieraz z wysoko postawionych osobistości, np. takich jak arcybiskup magdeburski Konrad, biskup brandenburski Gebhard, margrabia Otton V Długi, margrabia Miśni Henryk lub też przedstawiciele rycerstwa - Konrad Wernigerode, Henryk i Henning v. Steglitz, Henryk v. Blankenburg i in. Powoływanie podobnych zespołów odbywało się także przy udziale rady marchijskiej lub niektórych jej członków. Sądy rozjemcze powoływano także w zakresie spraw ze stosunków z sąsiadami - w sprawach z Barnimem I zachodniopomorskim w 1269 r., biskupem kamieńskim w 1280 r., z arcybiskupem magdeburskim w 1276 r.⁹⁸ itp.

Ze wzrostem wpływów stanów pozycja margrabiego uległa pewnemu skrópowaniu - w związku z ukształtowaniem się lokalnych i ogólnobrandenburskich reprezentacji stanowych. W 1280 r. zebrało się zgromadzenie w Berlinie. Wzięła w nim udział m. in. sześćoosobowa reprezentacja nowomarchijska złożona z rycerzy Arnolda v. Snetlinge, Fryderyka v. Brunkow, Henryka v. Sydow, Ottona i Konrada v. Wenninge oraz Teodoryka v. Levendale⁹⁹.

6. Wnioski. Reasumując wypada stwierdzić, iż władca Brandenburgii o genezie urzędniczej uzyskał na swoim terenie pozycję zwierzchnika terytorialnego, luźno związanego węzłem lennym z królem-cesarzem Rzeszy. Nie mógł jednak otrzymać stanowiska *dominus naturalis* na obszarach słowiańskich, co różniło go w zasadniczy sposób od Piastów, Gryfitów itp. Margrabia - podobny w zakresie prerogatywy monarszej do udzielnego księcia - był też tak traktowany przez sąsiednich suwerennych książąt i królów, o czym świadczą fakty z zakresu polityki zagranicznej, zwłaszcza zaś dynastycznej. Funkcjonowanie marchii w systemie prawa lennego nie ustrzegło jej przed podziałami stanowiącymi wyraz obowiązywania zasady patrymonialnej.

⁹⁶ J. Schultze, *Die Mark*, s. 149-151, 159-168, 231-232; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 143-151.

⁹⁷ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 80-91.

⁹⁸ J. Walachowicz, *Geneza*, s. 86-69.

⁹⁹ Krabbo 1223, 1282, 1284, 2268; J. Schultze, *Die Mark*, s. 69; J. Walachowicz, *Geneza*, s. 60.

LE MARGRAVE DE BRANDENBOURG À L'ÉPOQUE DES ASCANIENS

R é s u m é

La dynastie ascanienne, en personne d'Albrecht Ier l'Ours, a acquis la Marche de Brandebourg en 1157, en y gouvernant jusqu'à la mort des derniers Ascaniens (Waldemar en 1319 et Henri II en 1320). Après 1220, les Ascaniens appliquaient le système de condominium. Depuis ce temps-là, tous les membres de la dynastie, mâles et laïcs (à l'exception de Henri Ier Sans Terre et Henri II), portaient le titre du margrave de Brandebourg et menaient une co-activité politique. Entre 1258 et 1267, le Brandebourg a été divisé dynastiquement entre les deux branches: aînée (à commencer par Jean Ier) et cadette (Otton III). Cette division durait jusqu'en 1317. Le margrave - titre réservé primitivement à un fonctionnaire - s'est transformé, dans le système féodal et confédéral de l'Allemagne, dans un seigneur territorial, jouissant des prérogatives typiques des monarques du féodalisme primitif. Les margraves gouvernaient en se déplaçant de façon permanente dans l'ensemble du pays, s'étendant en totalité sur les anciens territoires slaves, dont polonais (rive droite de l'Odra, sur la basse Warta et Noteć).